

06

บทวิเคราะห์อุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทยและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริมนกแอ่นกินรังเป็นสัตว์เศรษฐกิจ

ANALYSIS OF THE EDIBLE-NEST SWIFTLET INDUSTRY IN THAILAND AND POLICY GUIDELINES FOR PROMOTING EDIBLE-NEST SWIFTLET AS ECONOMIC ANIMAL

แสงสรรค์ ภูมิสถาน^a สมหญิง ทักษิณ^b อรุษา มุมอ่อน^c เอกชัย ก่อเกียรติสกุลชัย^c วีรชัย สุดดี^d ดวงดาว รักชากุล^d จามร ศักดินันท์^e จิรจิต ติศสนะ^f วณิก พุ่มพวง^a และ นันทชัย พงศ์พัฒนานุรักษ์^{a,g,✉}

^aคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

^bสำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

^cสำนักพัฒนาระบบและรับรองมาตรฐานสินค้าปศุสัตว์ กรมปศุสัตว์

^dสำนักควบคุม ป้องกัน และบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์

^eสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กรมปศุสัตว์

^fสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ

^gศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านนกแอ่นกินรัง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Sangsarn Phumsathan^a, Somying Thunhikorn^b, Anucha Moomon^c, Ekkachai Kokiatsakulchai^c, Weerachai Suddee^d, Duangdao Raksakul^d, Jamorn Sakdinan^e, Jeerajit Dissana^f, Wanat Phumpoung^a, and Nantachai Pongpattananurak^{a,g,✉}

^aFaculty of Forestry, Kasetsart University

^bWildlife Conservation, Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation

^cBureau of Livestock Standards and Certification, Department of Livestock Development

^dBureau of Disease Control and Veterinary Services, Department of Livestock Development

^ePrachuapkhirikhan Provincial Livestock Office, Department of Livestock Development

^fNational Bureau of Agricultural Commodity and Food Standards

^gResearch and Learning Center for Edible-nest Swiftlet, Kasetsart University

✉ fforncp@ku.ac.th

บทคัดย่อ

การเก็บรังของนกแอ่นกินรังเพื่อการค้าเป็นที่รู้จักกันมาเป็นเวลาช้านานในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็น สินค้าทางการเกษตรที่มีมูลค่าสูง ปัจจุบันประเทศไทยกำลังอยู่ในก้าวที่สำคัญต่อการส่งเสริมให้นกแอ่นกินรังเป็นสัตว์เศรษฐกิจของชาติอย่างถูกต้องตามกฎหมายโดยหน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอบทวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทย โดยการศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรมจากบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับภาคนโยบาย และการจัดการบ้านนกแอ่นกินรังของประเทศไทย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทย จากผลการศึกษาได้นำเสนอการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของการประกอบกิจการบ้านนกในประเทศไทย และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริมนกแอ่นกินรังเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ความชัดเจนในเรื่องกฎระเบียบ ประเด็นความขัดแย้งในชุมชน และการส่งเสริมให้เกิดงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการจัดการบ้านนกแอ่นกินรังของประเทศไทยในระยะยาวต่อไป

คำสำคัญ : นกแอ่นกินรัง อุตสาหกรรมรังนก สัตว์เศรษฐกิจ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

Abstract

Edible-nest swiftlet has been recognized for a long time in Southeast Asia as highly valued agricultural products. Currently, Thailand is taking an important step towards promoting the legalization of edible-nest swiftlets to become a national economic animal by various organizations including government, private sectors, and academic institutes. The objective of this article is to present the critical analysis of the edible-nest swiftlet industry in Thailand. This study was analyzed based on 1) literature review of related articles and research, 2) informal interview with government officials involved in the policy sector, and 3) participant observation in various activities related to the bird's nest industry in Thailand. From the results of the study, SWOT analysis of edible-nest swiftlet house was presented. Additionally, policy recommendations to promote edible-nest swiftlet as economic animals on issues such as clarity of laws and regulations, conflict issues in the community, and the promotion of research on the development of Thailand's long-term management system for edible-nest swiftlet house were included.

Keywords : Edible-Nest Swiftlet, Edible-Nest Swiftlet Industry, Economic Animal, Policy Guidelines

บทนำ

นกแอ่นกินรังหรือนกอีแอ่น (Edible-nest Swiftlet) (*Aerodramus fuciphagus* Thunberg, 1812) เป็นสัตว์ป่าที่มีศักยภาพในการส่งเสริมให้เป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สร้างมูลค่าสูงให้กับประเทศไทย ด้วยมูลค่าของรังนกที่มีการซื้อขายในปัจจุบัน โดยเฉพาะตลาดส่งออกของสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งเป็นตลาดการค้ารังนกที่ใหญ่ที่สุดของโลกและของประเทศไทย ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ที่มีมูลค่าซื้อขายกว่า 1.48 พันล้านหยวน (มูลค่าประมาณ 7.4 พันล้านบาท) (Department of International Economic Affairs, 2021) ในส่วนของประเทศไทย อาครส่วนบุคคลเพื่อประกอบธุรกิจบ้านนกแอ่นกินรังมีเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะพื้นที่ที่มีพื้นที่ติดต่อหรือใกล้กับชายฝั่งทะเล และมีการคาดการณ์ว่าผลผลิตรังนกที่ได้จากอาครส่วนบุคคลดังกล่าวมีเป็นจำนวนมาก และอาจมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงถึงนับหมื่นล้านบาท

ในปี พ.ศ. 2554 สาธารณรัฐประชาชนจีนได้ประกาศห้ามการนำเข้ารังนกจากประเทศต่างๆ เป็นการชั่วคราว เนื่องจากตรวจพบสารไนโตรพีนเกินมาตรฐานจากรังนกที่นำเข้าจากประเทศมาเลเซีย (Thorburn, 2015; Department of Standards Malaysia, 2012) จากสถานการณ์ดังกล่าวได้สร้างปัญหาทางการค้าแก่ประเทศต่างๆ ที่เป็นผู้ผลิตรังนกป้อนสู่ตลาดโลก ในส่วนของประเทศไทย ณ ช่วงเวลาดังกล่าวได้เกิดผลกระทบกับทั้งรังนกแอ่นกินรังที่มาจากพื้นที่ธรรมชาติ และรังนกแอ่นกินรังที่เป็นผลผลิตจากอาครส่วนบุคคลที่ลงทุนสร้างโดยผู้ลงทุนรายย่อย ทำให้เกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เนื่องจากรังนกมีราคาตกต่ำ และถูกกดราคาจากผู้รับซื้อ จนทำให้ผู้ลงทุนประสบภาวะการขาดทุน อย่างไรก็ตามหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องมิได้นิ่งนอนใจกับปัญหาการค้านกแอ่นกินรัง โดยเฉพาะการส่งออก หน่วยงานภาครัฐได้มีความพยายามอย่างยิ่งที่จะกำหนดนโยบายและการส่งเสริมให้เกิดการค้านกแอ่นกินรังที่มาจากที่ส่วนบุคคลให้ถูกต้องตามกฎหมาย ในปัจจุบันหน่วยงานราชการของประเทศไทย โดยเฉพาะสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ กรมปศุสัตว์ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหการส่งออกรังนกจากประเทศไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน แนวทางการแก้ไขปัญหการส่งออกดังกล่าวทางสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติได้กำหนดให้มีการจัดทำมาตรฐานสินค้าการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับ “การปฏิบัติที่ดีสำหรับศูนย์รวบรวมรังนก” และ “มาตรฐานสินค้าเกษตร รังนก” เพื่อใช้เป็นเครื่องมือพื้นฐานในการจัดการการค้านกแอ่นกินรังในประเทศไทย และเพื่อควบคุมคุณภาพรังนกแอ่นกินรังให้เป็นไปตามข้อกำหนดของการส่งออก ในปัจจุบันการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ลุล่วงไปได้ในระดับหนึ่งจนประเทศไทยสามารถส่งออกรังนกถ้าจากสัมปทานไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนได้อีกครั้งหนึ่ง แต่ยังไม่สามารถผลักดันให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมรังนกแอ่นกินรังอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งแตกต่างกับประเทศมาเลเซียที่ใช้สถานการณ์ดังกล่าวในการปรับตัวและกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมรังนกแอ่นกินรังที่ผลิตจากฟาร์มที่เป็นอาครส่วนบุคคลให้เป็นวาระแห่งชาติ มีการควบคุมมาตรฐานการผลิตทั้งระบบให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล และทำให้สินค้ารังนกจากประเทศมาเลเซียมีความน่าเชื่อถือมากกว่าสินค้าที่มาจากประเทศอื่นๆ ในสายตาผู้บริโภค

สำหรับประเทศไทยได้มีความพยายามส่งเสริมให้อุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทยเป็นนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะการส่งออกรังนกแอ่นกินรังจากที่ผลิตโดยบ้านนก เพื่อสนับสนุนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม หรือ (Bio-Circular-Green Economy : BCG Model) ที่มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรชีวภาพมาต่อยอด สร้างมูลค่าเพิ่ม และยกระดับให้เกิดการพัฒนาให้เป็นสินค้าที่มีมูลค่าสูง

(Bioeconomy) เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจหมุนเวียนที่เน้นการนำวัสดุต่างๆ มาหมุนเวียนใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (Circular Economy) ทั้งนี้การพัฒนาต่างๆ ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคมและการรักษาสีเขียวอย่างยั่งยืน (Green Economy) อย่างไรก็ตามการจัดการนกอ่อนเกินในเชิงเศรษฐกิจของประเทศไทยภายใต้นโยบายเศรษฐกิจดังกล่าวยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจน ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือการขาดองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการบ้านนกอ่อนเกินในประเทศไทย และการเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด

บทความนี้จึงมีเป้าหมายในการนำเสนอบทวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทย โดยนำเสนอในประเด็นของมูลค่าทางเศรษฐกิจของนกอ่อนเกิน การจัดการบ้านนกอ่อนเกินในประเทศไทย หน่วยงาน กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการบ้านนกอ่อนเกินในประเทศไทย การพัฒนาการดำเนินการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีกับนกอ่อนเกิน ที่สังเคราะห์จากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับอุตสาหกรรมรังนก เพื่อสังเคราะห์เป็นพื้นฐานความรู้ที่เกี่ยวข้องกับนกอ่อนเกิน การรวบรวมความรู้ในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของภาครัฐและเอกชนได้มีความเข้าใจกับอุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทยมากขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับการกำหนดนโยบาย กฎหมายต่างๆ ที่จะนำไปสู่การส่งเสริมนกอ่อนเกินเป็นสัตว์เศรษฐกิจของประเทศไทยในอนาคต

วิธีการ

- 1) การศึกษาด้วยการทบทวนวรรณกรรมจากบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์อุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทย
- 2) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับภาคนโยบาย และการจัดการบ้านนกอ่อนเกินของประเทศไทย โดยหน่วยงานหลัก ได้แก่ สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ กรมปศุสัตว์ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมโยธาธิการและผังเมือง และกรมอนามัย รวมทั้งผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับนกอ่อนเกิน
- 3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทย การสำรวจในพื้นที่ที่มีการประกอบกิจการบ้านนกอ่อนเกินในอาคารส่วนบุคคลหรือบ้านนกจำนวนมาก เช่น อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี รวมทั้งวิเคราะห์ประเด็นปัญหาต่างๆ ที่ได้จากการจัดการศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านนกอ่อนเกิน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผลการศึกษา

1. มูลค่าทางเศรษฐกิจของนกอ่อนเกิน

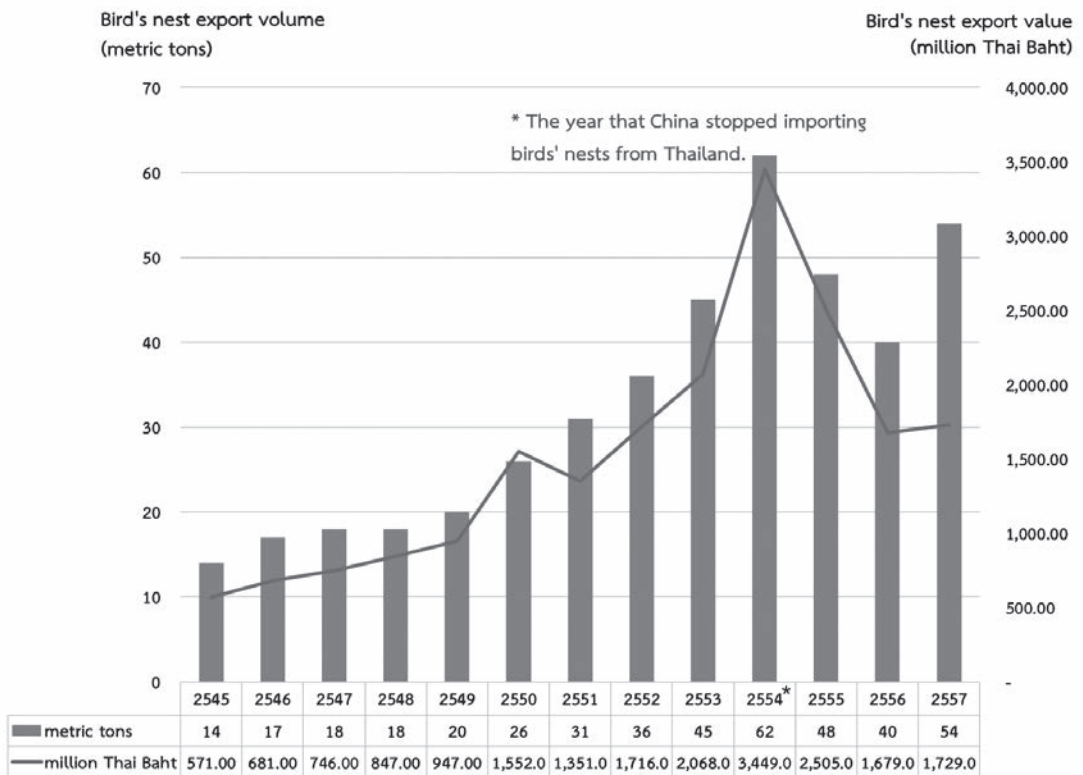
รังนกอ่อนเกินเป็นสินค้าที่ผูกพันกับชาติพันธุ์จีนที่อาศัยอยู่ทั่วโลก ปัจจุบันพบว่าไม่เพียงแต่ในสาธารณรัฐประชาชนจีนหรือฮ่องกง แต่รวมถึงชาวจีนที่ย้ายถิ่นฐานไปพำนักอาศัยในสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย Hao and Rahman (2016) ได้รายงานไว้ว่าในปี พ.ศ. 2549 ตลาดกลางรายใหญ่ที่สุดอยู่ที่ประเทศฮ่องกงซึ่งมีการบริโภคถึงร้อยละ 50 ของผลผลิตรังนกทั้งโลก รองลงมาคือ สาธารณรัฐประชาชนจีน (ร้อยละ 8) ไต้หวัน (ร้อยละ 4) และมาเก๊า (ร้อยละ 3) อย่างไรก็ตามการ

ประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจของการค้ารังนกแอ่นกินรังของโลกยังไม่ปรากฏว่ามีหน่วยงานใดทำการสรุปตัวเลขหรือสถิติให้เห็นอย่างชัดเจนเนื่องจากการขนส่งรังนกส่วนมากเป็นไปในนามของบุคคล นอกจากนี้มีการประมาณกันว่าในปี พ.ศ. 2549 และ ค.ศ. 2551 โลกมีการนำเข้ารังนกเป็นมูลค่าถึง 204 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และ 276 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ตามลำดับ โดยมีรังนกที่ค้าขายกันมากถึง 81–160 ตัน เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2513 ยังมีการนำเข้ารังนกเพียงมูลค่า 9.5 ล้านดอลลาร์ฮ่องกง (Bangkokbiznews, 2016) จากรายงาน Hao and Rahman (2016) พบว่ารังนกแอ่นกินรังมีราคาจำหน่ายอยู่ระหว่าง 1,000 – 10,000 ดอลลาร์สหรัฐต่อกิโลกรัม ทั้งนี้ราคาขึ้นอยู่กับเกรด รูปร่าง ประเภท และแหล่งเก็บรังนกโดยมีค่าเฉลี่ยของราคาอยู่ที่ 1,500 ดอลลาร์สหรัฐ/กิโลกรัม และจากการประมวลรังนก ณ ลานประมูล อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 พบว่ามีราคาซื้อขายระหว่าง 18,500 – 27,500 บาท/กิโลกรัม ค่าเฉลี่ย 23,845 บาท/กิโลกรัม และเพิ่มขึ้นถึงราว 35,000 บาท/กิโลกรัม ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2560

เมื่อพิจารณาถึงการส่งออกรังนกแอ่นกินรังของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นแหล่งผลิตรังนกในภูมิภาคเดียวของโลก Hao and Rahman (2016) & Bangkokbiznews (2016) ได้รายงานเกี่ยวกับมูลค่าทางเศรษฐกิจของการส่งออกรังนกก่อนมีการประกาศยุติการนำเข้ารังนกแอ่นกินรังจากสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี พ.ศ. 2554 เนื่องจากการตรวจพบสารไนโตรตและไนโตรทีนในรังนกดิบของประเทศมาเลเซียเกินมาตรฐาน (>30 mg/kg) ซึ่งได้รายงานไว้ว่า ประเทศอินโดนีเซียมีการส่งออกรังนกประมาณร้อยละ 84 ของปริมาณรังนกทั้งหมดของโลกที่เก็บเกี่ยวได้ในแต่ละปี โดยมีการคาดการณ์ว่ามีการส่งออกราวปีละ 2,000 ตัน มีมูลค่าราว 90,000 ล้านบาท ขณะที่ประเทศมาเลเซียส่งออกประมาณร้อยละ 9 ของผลผลิตทั้งหมด มีการส่งออกราวปีละ 600 ตัน มูลค่าราว 27,000 ล้านบาท ขณะที่ประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ในอาเซียนมีผลผลิตรวมราวร้อยละ 7 โดยประเทศไทยส่งออกได้ราวปีละ 200 ตัน (มูลค่าราว 9,000 ล้านบาท) ประเทศเวียดนามราวปีละ 7–8 ตัน (มูลค่าราว 350–400 ล้านบาท) และประเทศฟิลิปปินส์ราวปีละ 5 ตัน (มูลค่าราว 225 ล้านบาท) ในปัจจุบันพบว่าประเทศที่มีการนำเข้ารังนกที่ใหญ่ที่สุดได้กลายเป็นสาธารณรัฐประชาชนจีน จากข้อมูลของอุตสาหกรรมรังนกจีนในปี พ.ศ. 2560 การซื้อขายรังนกเฉพาะบนแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซของอาลีบาบา มีมูลค่ากว่า 1.48 พันล้านหยวน (มูลค่าประมาณ 7.4 พันล้านบาท) โดยผู้บริโภคหลักกว่าร้อยละ 49.2 เป็นวัยทำงานที่มีรายได้ปานกลางถึงสูง และต้องการดูแลสุขภาพ โดยรังนกที่นิยมบริโภค ได้แก่ รังนกแบบแห้งและรังนกแบบพร้อมรับประทาน ความนิยมบริโภครังนกดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการเติบโตของตลาดคนรักสุขภาพ และเป็นโอกาสให้กับผู้ประกอบการรังนกของไทย สามารถพัฒนาคุณภาพสินค้า เพื่อส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนที่เป็นตลาดผู้บริโภครังนกที่ใหญ่ที่สุดของโลก (Department of International Economic Affairs, 2021)

นอกจากนี้ จากรายงานสถิติการส่งออกรังนกแอ่นกินรังของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2545–2557 (คาบ 13 ปี) ของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (ภาพที่ 1) ได้รายงานการส่งออกรังนก โดยรังนกทั้งหมดดังกล่าวเป็นรังนกที่มีการจัดเก็บอากรถูกต้องตามกฎหมายจากสัมปทานการเก็บรังนกจากถ้ำต่างๆ ที่อยู่ตามชายฝั่งทะเลทางภาคใต้และภาคตะวันออก จากรายงานดังกล่าวประเทศไทยมีการส่งออกรังนกแอ่นกินรังไปต่างประเทศเฉลี่ยปีละประมาณ 33 ตัน มูลค่าเฉลี่ยราว 1,500 ล้านบาท ซึ่งแตกต่างจากปริมาณการส่งออกรังนกที่รายงานโดย Bangkokbiznews (2016) ราว 167 ตัน ซึ่งส่วนต่างของปริมาณรังนกดังกล่าวบางส่วนคาดได้ว่าน่าจะมาจากการส่งออกรังนกแอ่นกิน

รังที่เป็นผลผลิตจากบ้านนกหรืออาคารส่วนบุคคล นอกจากนี้จากการสำรวจโดยกลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในปี พ.ศ. 2560 พบว่าประเทศไทยมีฟาร์มนกแอ่นกินรังในอาคารส่วนบุคคลหรือบ้านนกจำนวนไม่น้อยกว่า 1,005 หลัง โดยพบในภาคเหนือจำนวน 3 หลัง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 12 หลัง ภาคกลาง 87 หลัง ภาคตะวันออก 247 หลัง และภาคใต้ 656 หลัง สิ่งทีกล่าวมาทั้งหมดนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของมูลค่าทางธุรกิจของรังนกแอ่นกินรังที่มาจากอาคารส่วนบุคคลได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามจากรายงานของผู้ที่คลุกคลีกับการทำบ้านนกแอ่นกินรังในอาคารส่วนบุคคล ปัจจุบันจำนวนบ้านนกในประเทศไทยจากการรวบรวมข้อมูลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช คาดการณ์ได้ว่ามีไม่น้อยกว่า 10,000 หลัง กระจายไปตามพื้นที่ปากแม่น้ำตามชายฝั่งทะเลทั่วประเทศ และกระจายไปตามจังหวัดต่างๆ ที่มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขง ทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ

ภาพที่ 1 : สถิติการส่งออกรังนกแอ่นกินรังของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2545–2557

ที่มา : Department of National Park, Wildlife and Plant Conservation (2014)

2. การจัดการบ้านนกแอ่นกินรังในประเทศไทย

สถานที่ตั้งของบ้านนกแอ่นกินรัง: การทำบ้านนกแอ่นกินรังที่ปรากฏอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีหลักการที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือผู้ประกอบกิจการที่ทำบ้านนกมีความต้องการดึงดูดนกแอ่นกินรังที่อยู่อย่างอิสระในสภาพธรรมชาติ ทั้งที่อาศัยอยู่ในถ้ำหรือในอาคารบ้านนกอื่นๆ ให้เข้ามาอาศัยในบ้านนกที่ต้องการ พร้อมดำเนินการส่งเสริมให้มีการทำรังวางไข่และสร้างประชากรนกแอ่นกินรังรุ่นใหม่ในบ้านนกของตนเอง การเลือกพื้นที่เพื่อสร้างบ้านนกแอ่นกินรังเป็นประเด็นที่สำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการทำบ้านนก ซึ่งมีข้อพิจารณาหลายประการ จากการศึกษาของ Idris, Abdullah & Rehman (2014) พบว่าเมื่อประชากรนกแอ่นกินรังในถิ่นที่อาศัยเดิมมีความหนาแน่นมากเกินไป นกแอ่นกินรังเกิดใหม่ร้อยละ 20 มีแนวโน้มทำการมองหาถิ่นที่อาศัยใหม่ที่ไม่ไกลไปจากแหล่งที่อาศัยเดิมนัก การสร้างบ้านนกใหม่ในเขตเมืองที่มีการสร้างบ้านนกประสบความสำเร็จและมีนกอาศัยจำนวนมากอยู่แล้วเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จของบ้านนกใหม่ได้ถึงร้อยละ 90 ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเหตุของการพบเห็นนกลงทุนจำนวนมากเข้ามาสร้างบ้านนกเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นคอนโดมีเนียมบ้านนกที่พบเห็นได้ทั่วไปตามหัวเมืองที่มีปากแม่น้ำที่ไหลออกสู่ทะเลของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นการสร้างบ้านนกแอ่นกินรังโดยเลือกทำเลให้อยู่ในบริเวณเส้นทางที่นกแอ่นใช้ในการหากินเป็นประจำ เป็นสิ่งที่ผู้ประกอบการบ้านนกต้องคำนึงถึงเป็นอย่างยิ่ง ตลอดจนการประเมินพื้นที่หากินของนกที่มีปริมาณแมลงที่บินในอากาศได้อย่างพอเพียงตลอดปี (Voisin and Nguyen, 2005; Idris et al., 2014; Pongpattananurak, Phumsathan, Ruksakul & Toyting, 2018; Kamaruddin, 2019) จากเงื่อนไขดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ว่าทางเลือกพื้นที่เพื่อสร้างบ้านนกแอ่นกินรังที่ประสบความสำเร็จควรมีองค์ประกอบ คือ 1) ควรอยู่ในบริเวณที่มีประชากรนกแอ่นกินรังเดิมอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น 2) ตั้งอยู่ในบริเวณเส้นทางหากินของนกแอ่นกินรังที่ใช้เป็นประจำ และ 3) ต้องมีพื้นที่ที่สามารถผลิตแมลงที่บินได้ในระดับยอดไม้ เพื่อให้นกแอ่นโฉบจับกินเป็นอาหาร สังเกตได้ว่าพื้นที่ดังกล่าวต้องไม่ไกลเกินไปกว่าความสามารถในการเคลื่อนที่ในรอบวันของนกแอ่นกินรัง (20–25 กิโลเมตร) พื้นที่หากินเหล่านี้ได้แก่ พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่กว้างว่างเปล่า อย่างไรก็ตามควรมีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของความหลากหลายของแมลงที่เป็นอาหารของนกแอ่นกินรัง กับปริมาณและความหลากหลายของแมลงที่อยู่ในบริเวณถิ่นที่อาศัยของนกแอ่นกินรังในเชิงลึกในประเทศไทยต่อไป

สภาพแวดล้อมบ้านนกแอ่นกินรัง: ในประเทศไทยพบว่าบ้านนกแอ่นกินรังส่วนใหญ่เป็นอาคารเดิมที่มีการดัดแปลงเพื่อใช้เป็นบ้านนกแอ่นกินรัง รวมถึงการลงทุนการสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ ซึ่งต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก ในส่วนของการสร้างอาคารใหม่ผู้เลี้ยงนกแอ่นกินรังทำการสร้างอาคารส่วนบุคคลที่มีความสูงตั้งแต่ 1–8 ชั้น เพื่อใช้เป็นสถานที่อาศัยและทำรังวางไข่ของนกแอ่นกินรัง ในปัจจุบันการก่อสร้างอาคารบ้านนกในประเทศไทยมีต้นทุนราว 4-7 พันบาทต่อตารางเมตร บ้านนกโดยทั่วไปในประเทศไทยมักเป็นอาคารสูง 2-3 ชั้น ขนาดอาคารที่นิยมโดยทั่วไปความกว้างอาคาร 4-8 เมตร และความยาวอาคาร 16-20 เมตร แต่ละชั้นมีความสูงราว 2.4-2.7 เมตร ซึ่งงบประมาณในการก่อสร้างประมาณ 1-3 ล้านบาท แล้วแต่ขนาดอาคารและประเภทอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการจัดการสภาพแวดล้อมภายในบ้านนก การจัดการสภาพแวดล้อมของบ้านนกให้มีความเหมาะสมต่อความต้องการทางชีววิทยาของนกแอ่นกินรังถือเป็นกุญแจสำคัญในการไขไปสู่ความสำเร็จของการทำฟาร์มนกแอ่นกินรังส่วนบุคคล (Idris et al., 2014) อย่างไรก็ตามรายงานเกี่ยวกับการจัดการบ้านนกแอ่นกินรังที่มาจากการศึกษาวิจัยในปัจจุบันปรากฏไม่มากนัก ทั้งนี้ส่วนใหญ่การจัดการบ้านนกแอ่นกินรังมักมีเหตุผลทางการ

ทำธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง การจัดการบ้านนกส่วนใหญ่ต้องว่าจ้างที่ปรึกษามาช่วยในการจัดการสภาพแวดล้อมภายในบ้านนก จากรายงานการวิจัยที่ปรากฏในประเทศมาเลเซีย ได้กล่าวไว้ว่าการออกแบบอาคารเพื่อให้นกแอ่นกินรังอาศัยและทำรังวางไข่จำเป็นต้องมีการจัดการสภาพแวดล้อมภายในอาคาร โดยเฉพาะการรักษาอุณหภูมิให้อยู่ระหว่าง 26 – 35 องศาเซลเซียส ควบคุมความชื้นสัมพัทธ์ให้อยู่ในช่วงร้อยละ 80–90 ควบคุมความเข้มของแสงให้ไม่เกิน 5 LUX และควบคุมการไหลเวียนของอากาศภายในอาคารให้มีความเร็วลมในระดับต่ำ (Ibrahim, Teo & Baharun, 2009; Idris et al., 2014) นอกจากนี้การส่งเสริมให้เกิดการไหลเวียนของความเร็วมในช่อง 0.2–1 เมตร/วินาที ช่วยให้เกิดขบวนการระเหยของน้ำภายในอาคาร (Ibrahim et al., 2009) โดยการควบคุมสภาพแวดล้อมดังกล่าวมีวิธีการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมภายในบ้านนก โดยทั่วไปใช้พัดลมระบายอากาศและเครื่องทำความชื้นร่วมกับปล่องระบายอากาศได้ตามความเหมาะสม สำหรับการใช้เสียงเรียกนก มีวัตถุประสงค์เพื่อดึงดูดหรือล่อนกแอ่นกินรังที่อาศัยในบริเวณดังกล่าวให้เข้ามาสำรวจและเข้ามาตั้งประชากรในอาคารบ้านนก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านนกแอ่นกินรังที่เป็นอาคารส่วนบุคคลที่เพิ่งเริ่มต้นและยังไม่มีนกเข้ามาอาศัยประจำหรือมีแต่ยังมีจำนวนน้อย โดยทั่วไปการทำฟาร์มนกแอ่นกินรังพบว่าการเปิดเสียงบันทึกของนกแอ่นกินรังผ่านลำโพงที่อยู่ภายนอกอาคาร ในบางพื้นที่การเปิดเสียงเรียกนกนำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งในชุมชน โดยเฉพาะบ้านนกใหม่ที่มักเปิดเสียงบันทึกเรียกนกแอ่นกินรังในระดับความดังสูงจนก่อให้เกิดมลพิษทางเสียง บริเวณเขตเมืองของประเทศที่มีการทำบ้านนกแอ่นกินรังในเขตเมือง อย่างไรก็ตามมาตรฐาน MS 2273:2010 Good Animal Husbandry Practice – Edible–Nest Swiftlet Ranching and its Premises ของประเทศมาเลเซียได้มีข้อกำหนดในการปฏิบัติการเปิดเสียงบันทึกเรียกนกภายในอาคารไว้ โดยกำหนดให้ทำการติดตั้งลำโพงเป็นมุม 60 องศา จากแนวระนาบ การเปิดเสียงผ่านลำโพงต้องมีความดังไม่เกิน 40 เดซิเบล กำหนดช่วงเวลาของการเปิดเสียงบันทึกดังกล่าวระหว่าง 7.00–10.00 น. และ 17.00–20.00 น. ในพื้นที่ของแหลมมลายู และ ระหว่าง 6.00–9.00 น. และ 16.00–19.00 น. ในเขตพื้นที่ Sabah และ Sarawak ของเกาะ Borneo และความดังของเสียงนกภายนอกอาคารไม่ดังไปกว่า 80 เดซิเบล โดยวัด ณ จุดห่างจากแหล่งกำเนิดเสียงประมาณ 3 เมตร (Department of Standards Malaysia, 2012) ในขณะที่ประเทศไทยยังไม่มีข้อกำหนดรายละเอียดในส่วนนี้ที่ชัดเจน

3. หน่วยงาน กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการบ้านนกแอ่นกินรังในประเทศไทย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง: การประกอบกิจการบ้านนกแอ่นกินรังในปัจจุบันมีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานหลายหน่วยงานรวมทั้งมีกฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลัก ได้แก่ 1) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการขอรับใบอนุญาตและการออกใบอนุญาต ให้เก็บ ทำอันตราย หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งรังของสัตว์ป่าคุ้มครองที่มีไข่สัตว์น้ำ โดยกำหนดบัญญัติชนิดสัตว์ป่าคุ้มครองที่อนุญาตให้เก็บ ทำอันตราย หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งรังได้ 2 ชนิด คือ นกแอ่นกินรัง (*Collocalia fuciphagus* หรือ *Aerodramus fuciphagus* หรือ *Aerodramus germani*) และ นกแอ่นหางสีเหลืองหรือนกแอ่นรังดำ (*Collocalia maximus* หรือ *Aerodramus maximus*) ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ในมาตรา 14 ซึ่งผู้ประกอบการจะต้องยื่นขออนุญาตครอบครองรังนกแอ่นกินรังจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และ

พันธุ์พืชให้ถูกต้อง 2) กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ดูแลตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2562 โดยหลักการของกฎหมายเป็นการคุ้มครองประชาชนด้านสุขลักษณะและการอนามัยสิ่งแวดล้อม มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการบ้านนกแอ่นกินรังในกรณีที่มีการแจ้งเหตุรำคาญ และสุขลักษณะของอาคาร ตามหมวด 4 และหมวด 5 และในปัจจุบัน คณะกรรมการสาธารณสุข มีความเห็นชอบตามหลักการกำหนดให้การประกอบกิจการบ้านนกแอ่นกินรังเป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ (หมวด 7) 3) กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย ดูแลตามพระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2558 มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการบ้านนกแอ่นกินรังในประเด็นการขออนุญาตก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดเก็บ หรือมีไว้ครอบครองซึ่งรังของนกสัตว์ป่าคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะ แต่ที่ผ่านมายังไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ หรือประเภทของอาคารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นบ้านนกแอ่นกินรัง ทั้งนี้กรมโยธาธิการและผังเมืองได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษาและยกร่างกฎกระทรวงเกี่ยวกับหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดเก็บ หรือมีไว้ครอบครองซึ่งรังของนกสัตว์ป่าคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคารเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยของนกแอ่นกินรัง (ข้อมูล ณ เดือนพฤศจิกายน 2564) 4) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ดูแลตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2562 หมวด 7 กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ มาตรา 32 เพื่อประโยชน์ในการกำกับดูแลการประกอบกิจการที่ประกาศเป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ โดยกำหนดให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจออกข้อบัญญัติท้องถิ่น ในการ 1) กำหนดประเภทของกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ บางกิจการหรือทุกกิจการให้เป็นกิจการที่ต้องมีการควบคุมภายในท้องถิ่นนั้น 2) กำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขทั่วไปสำหรับผู้ดำเนินกิจการปฏิบัติตาม และ 3) ปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลสภาพหรือสุขลักษณะของสถานที่ที่ใช้ดำเนินกิจการและมาตรการป้องกันอันตรายต่อสุขภาพ ด้วยอำนาจหน้าที่ดังกล่าว ในการขออนุญาตประกอบกิจการบ้านนก ผู้ประกอบการจะต้องยื่นขออนุญาตประกอบกิจการจากราชการส่วนท้องถิ่นนั้น 5) กรมปศุสัตว์ และสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดูแลตามพระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ. 2558 และ พ.ศ. 2561 และพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. 2551 และยังเกี่ยวข้องกับการกำหนดและตรวจสอบสินค้าเกษตรที่มีการค้าระหว่างประเทศ ออกใบอนุญาต และรับรองผู้รับรองมาตรฐาน และผู้ประกอบการเกี่ยวกับมาตรฐานและฉลากคุณภาพสินค้าเกษตร สินค้าเกษตรแปรรูป สินค้าอาหาร ซึ่งรวมถึงผลิตภัณฑ์จากรังนก โดยในปัจจุบันประเทศไทยมีการประกาศมาตรฐานเกี่ยวกับรังนกแอ่นเพียงแค่ 2 มาตรฐาน ได้แก่ 1) มาตรฐานสินค้าเกษตร: การปฏิบัติที่ดีสำหรับศูนย์รวบรวมรังนก มกษ. 6912-2559 (ประกาศ ณ วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2559) และ 2) มาตรฐานสินค้าเกษตร: รังนก มกษ. 6705-2557 (ประกาศ ณ วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2557) ซึ่งทั้งสองมาตรฐานนี้เป็นมาตรฐานที่สำคัญสำหรับรังนก โดยเฉพาะการส่งออกรังนกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน

กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการบ้านนกแอ่นกินรัง: รังนกแอ่นกินรังเป็นสินค้าเกษตรชนิดหนึ่งที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งรังนกที่ส่งออกจากประเทศไทยมาจากสองส่วนคือการเก็บรังนกจากถ้ำที่มีสัมปทานและการเก็บรังนกจากอาคารส่วนบุคคล แต่ในปัจจุบันประเทศไทยมีการประกาศมาตรฐานเกี่ยวกับรังนกแอ่นเพียงแค่ 2 มาตรฐานเท่านั้น ได้แก่มาตรฐานสินค้าเกษตร: การปฏิบัติที่ดีสำหรับศูนย์รวบรวมรังนก มกษ. 6912-2559 และมาตรฐานสินค้าเกษตร: รังนก มกษ. 6705-2557 แต่ยังไม่มีการประกาศมาตรฐานสินค้าเกษตร: การปฏิบัติที่ดีสำหรับบ้านนกแอ่นแต่อย่างใด

ซึ่งการประกาศมาตรฐานดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากทางสาธารณสุขประชาชนจีน ซึ่งเป็นตลาดส่งออก รังนกหลักของประเทศไทยได้มีการจัดระบบการนำเข้าและเสนอร่างพิธีสารว่าด้วยข้อกำหนดการตรวจสอบกักกันโรคและสุขอนามัยสำหรับการส่งออกรังนกให้ประเทศไทยพิจารณา โดยสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ร่วมกับกรมปศุสัตว์ได้หารือร่วมกับฝ่ายสาธารณสุขประชาชนจีน จนบรรลุข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งร่างพิธีสารดังกล่าวมีสาระสำคัญครอบคลุมถึงการกำหนดให้กรมปศุสัตว์ เป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลัก รายชื่อแหล่งผลิต แหล่งรวบรวมและผู้ส่งออกผลิตภัณฑ์รังนก จะต้องได้รับการรับรองและขึ้นทะเบียนจากกรมปศุสัตว์ ฝ่ายประเทศไทยต้องจัดส่งข้อมูล กฎหมาย กฎระเบียบ มาตรฐานการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์รังนก รายการมาตรการในการตรวจสอบกักกัน วิธีการและ กระบวนการการส่งออก แผนงานควบคุมสุขอนามัยประจำปีให้กับสาธารณสุขประชาชนจีน ผู้ประกอบการ จะต้องจัดทำระบบตรวจสอบย้อนกลับ คณะผู้เชี่ยวชาญจากสาธารณสุขประชาชนจีน จะเดินทางมาตรวจสอบระบบควบคุมสุขอนามัยแหล่งผลิตและแหล่งรวบรวมรังนกของประเทศไทย เป็นต้น สาระสำคัญดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าหากประเทศไทยต้องการส่งออกผลิตภัณฑ์รังนกไปยังสาธารณสุขประชาชนจีนแล้ว นั้น จำเป็นต้องมีการประกาศมาตรฐานสินค้าเกษตรเพิ่มเติมอย่างยิ่ง อีกทั้งการประกาศมาตรฐานสินค้า เกษตร: การปฏิบัติที่ดีสำหรับอาคารบ้านนกส่วนบุคคลยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการจัดการสาธารณสุข ชุมชนในส่วนของสิ่งแวดล้อมทั้งมลพิษทางเสียงและกลิ่น รวมไปถึงการป้องกันโรคระบาดจากอาคาร บ้านนกไปสู่ชุมชนที่อยู่รอบข้างอีกด้วย นอกจากนี้เมื่อเทียบกับประเทศมาเลเซียแล้วจะพบว่า ประเทศ มาเลเซียมีการประกาศมาตรฐานเกี่ยวกับรังนกแอนกีนรังเพื่อการบริโภคถึง 6 มาตรฐานด้วยกัน (Ministry of International Trade and Industry, 2020) ได้แก่

1. MS 2509:2015 TEST METHOD FOR EDIBLE-BIRDNEST (EBN) -DETERMINATION FOR NITRITE (NO₂) AND NITRATE (NO₃) CONTENTS - ION CHROMATOGRAPHY: อธิบายถึงวิธีการทดสอบ nitrite (NO₂) และ nitrate (NO₃) ในรังนกแอนกีนรัง
2. MS 2612:2015 RAW-UNCLEAN EDIBLE BIRDNEST (EBN) - HOUSE NEST – SPECIFICATION: อธิบายถึงข้อกำหนดของลักษณะรังนกแท้ (authenticity) คุณภาพการคัดเกรด บรรจุภัณฑ์ และฉลากของรังนกดิบที่เก็บมาจากฟาร์มเลี้ยงที่เป็นอาคารส่วนบุคคล
3. MS 2503:2012 GOOD ANIMAL HUSBANDRY PRACTICE - CAVE EDIBLE-NEST SWIFTLET RANCHING: บรรยายถึงการปฏิบัติที่ดีในการทำฟาร์มนกแอนกีนรังจากถ้ำ มีการกำหนดข้อกำหนดขั้นต่ำสำหรับการดูแลและสวัสดิภาพตามการปฏิบัติที่ดีของสัตว์สำหรับ นกแอนกีนรังที่อาศัยในถ้ำ นอกจากนี้มาตรฐานนี้ยังเกี่ยวข้องกับการเริ่มต้นในการบำรุงรักษา สภาพฟาร์มภายในถ้ำเพื่อให้เกิดการพัฒนาและความยั่งยืนของผลผลิต และเพื่อให้มั่นใจ ถึงสุขอนามัย ความปลอดภัย และสวัสดิภาพของนกและผู้ที่ทำงานในฟาร์ม โดยไม่ทำลาย สิ่งแวดล้อม
4. MS 2509:2012 (P) TEST METHOD FOR EDIBLE-BIRDNEST (EBN) -DETERMINATION FOR NITRITE (NO₂) AND NITRATE (NO₃) CONTENTS: อธิบายถึงวิธีการทดสอบ nitrite (NO₂) และ nitrate (NO₃) ในรังนกแอนกีนรัง ทดสอบโดยวิธี spectrophotometric and ion chromatography

5. MS 2273:2012 GOOD ANIMAL HUSBANDRY PRACTICE - EDIBLE-NEST SWIFTLET RANCHING AND ITS PREMISES (FIRST REVISION): กล่าวถึงข้อกำหนดการปฏิบัติในการทำฟาร์มนกแอ่นกินรังที่ครอบคลุมถึงการเริ่มต้นการดำเนินการปฏิบัติที่ดีของฟาร์มปศุสัตว์เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาและยั่งยืนของผลผลิต และเพื่อให้มั่นใจถึงสุขอนามัย ความปลอดภัย และสวัสดิภาพของนกและผู้ทำงานในฟาร์ม โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
6. MS 2334:2011 EDIBLE-BIRDNEST (EBN) – SPECIFICATION: ข้อกำหนดสำหรับการคัดคุณภาพรังนกดิบที่ยังไม่ได้ล้างหรือทำความสะอาด

ซึ่งในที่นี้รวมถึงมาตรฐานสำหรับการปฏิบัติในการทำฟาร์มนกแอ่นกินรัง MS 2273: 2012 GOOD HUSBANDRY PRACTICE – EDIBLE-NEST SWIFTLET RANCHING AND ITS PREMISES (FIRST REVISION) ด้วย ดังนั้นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ประเทศไทยควรมีการประกาศมาตรฐานสินค้าเกษตร: การปฏิบัติที่ดีสำหรับบ้านนกแอ่น เพื่อยกระดับมาตรฐานการปฏิบัติงานให้ทัดเทียมกับประเทศอื่นๆ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการค้าในตลาดระหว่างประเทศ ทั้งยังเป็นการประกันคุณภาพของผลิตภัณฑ์และความปลอดภัยของผู้บริโภคอีกด้วย

4. การพัฒนาการดำเนินการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีกับนกแอ่นกินรัง

การปฏิบัติที่ดีทางการเกษตร (Good Agricultural Practices: GAP) เป็นแนวทางการปฏิบัติทางการเกษตรเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดีและเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด มีความปลอดภัยต่อทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ได้ผลผลิตสูงคุ้มค่าต่อการลงทุน เน้นหลักการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นประโยชน์สูงสุด และก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนในการสร้างผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยแนวคิดของ GAP ได้พัฒนามาจากความกังวลในเรื่องความมั่นคงทางอาหารและการผลิตอาหาร คุณภาพและความปลอดภัยของอาหาร รวมไปถึงความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมสำหรับการเกษตรของรัฐบาล อุตสาหกรรมการผลิตและขายปลีกอาหาร เกษตรกร และผู้บริโภคทั่วโลก ในปัจจุบัน GAP มีความสำคัญอย่างมากในบริบทของเศรษฐกิจอาหารในยุคโลกาภิวัตน์ที่เน้นมาตรฐานสินค้าและความปลอดภัยในการบริโภค (Food and Agriculture Organization of The United Nations : FAO, 2003) สำหรับประเทศไทยมีการนำหลักเกณฑ์ของ GAP มาประยุกต์ใช้ใน 3 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช (Good Agriculture Practices : GAP) ของกรมวิชาการเกษตรและกรมการข้าว 2) การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับปศุสัตว์ (Good Agriculture Practices : GAP) ของกรมปศุสัตว์ เป็นหลักเกณฑ์การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับสัตว์ และ 3) การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับสัตว์น้ำ (Good Agriculture Practices : GAP) ของกรมประมง

หลักเกณฑ์ของ GAP พิจารณาประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ 1) ความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ เน้นการสร้างโอกาสในตลาดใหม่ให้แก่เกษตรกรและผู้ส่งออก รวมถึงการได้ผลผลิตสูงคุ้มค่าการลงทุน 2) ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม โดยแนวคิดของ GAP มุ่งเน้นให้ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่ารวมถึงมีการจัดการของเสียที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย 3) การยอมรับทางสังคม ซึ่งผู้บริโภคเลือกที่จะบริโภคผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐานและได้รับการรับรอง และ 4) คุณภาพและความปลอดภัยของอาหาร นอกจากนี้แนวคิดของ GAP อาจใช้เป็นเครื่องมืออ้างอิงสำหรับการตัดสินใจในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิต การปฏิบัติการ และผลลัพธ์ที่ยั่งยืนต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นที่ยอมรับในสังคม การใช้ GAP จึงเป็นตัวช่วยในการพัฒนาด้านการเกษตรและการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน (FAO, 2003)

สำหรับอาคารบ้านนกส่วนบุคคลนั้นสามารถนำหลักการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตรมาใช้เป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีได้ โดยสามารถประยุกต์เกณฑ์ข้อกำหนดต่างๆ ทั้ง 8 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบฟาร์ม แหล่งน้ำ การจัดการฟาร์ม สุขภาพสัตว์ สวัสดิภาพสัตว์ การจัดการผลผลิต สิ่งแวดล้อม และการบันทึกข้อมูล ขณะเดียวกันในการกำหนดการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตรสำหรับบ้านนก แอนกีนรังต้องพิจารณาข้อจำกัดที่สำคัญเกี่ยวกับพฤติกรรมและลักษณะทางชีววิทยาของนกแอนกีนรัง และลักษณะการจัดการอาคารที่เป็นระบบเปิดที่ปล่อยให้นกหากินอย่างอิสระ (Pongpattananurak, et.al., 2018) ซึ่งแตกต่างจากหลักเกณฑ์การกำหนดการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตรของสัตว์ทั้ง 16 ชนิด ที่ได้มีการประกาศมาตรฐานฟาร์มเลี้ยงสัตว์ ของกรมปศุสัตว์ ซึ่งเป็นการเลี้ยงในระบบปิดที่สามารถควบคุมปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ได้เกือบทั้งหมดแต่อย่างไรก็ตามหากอาคารบ้านนกส่วนบุคคลสามารถดำเนินการตามหลักการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตรได้อย่างเหมาะสม จะเป็นผลดีอย่างมากต่อการผลิตรังนกที่มีคุณภาพปลอดภัย และเป็นที่ยอมรับในตลาดสำหรับการส่งออก

บทวิเคราะห์อุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทย

รังนกแอนกีนรังถือได้ว่าเป็นตัวแทนสินค้าภาคการเกษตรที่บ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างแท้จริง การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับรังนกแอนกีนรัง ถือได้ว่ามีพัฒนาการที่น่าติดตามแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศของภูมิภาคอาเซียน และประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่มีการเติบโตของธุรกิจการค้ารังนกแอนกีนรัง ซึ่งประเมินจากมูลค่าของรังนกที่มีการซื้อขายในปัจจุบัน โดยเฉพาะตลาดส่งออกของสาธารณรัฐประชาชนจีน ส่งผลต่อการเติบโตของการประกอบกิจการบ้านนกแอนกีนรังในอาคารส่วนบุคคลในประเทศไทย ซึ่งมีการปรากฏอย่างแพร่หลายในหลายจังหวัดของประเทศไทย อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าเสียดายว่าการจัดการบ้านนกแอนกีนรังในปัจจุบันของประเทศไทยยังไม่ปรากฏว่ามีระเบียบหรือกฎหมายที่กำหนดโดยราชการโดยเฉพาะเพื่อควบคุมผลกระทบที่ตามมาต่อชุมชนที่อาศัยในเขตเมืองเหล่านั้น อีกทั้งการจัดการสภาพแวดล้อมภายในอาคารสำหรับการเลี้ยงนกแอนกีนรังยังคงมีงานวิจัยสนับสนุนอย่างจำกัดเมื่อเทียบกับสัตว์เศรษฐกิจชนิดอื่นๆ ซึ่งแตกต่างจากประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะประเทศอินโดนีเซียและมาเลเซีย

เป็นที่น่าสังเกตว่าก่อนปี พ.ศ. 2554 ที่ทางการจีน โดยหน่วยงาน General Administration of Quality Supervision, Inspection and Quarantine of the People's Republic of China (AQSIQ) ได้สั่งห้ามการนำเข้ารังนกแอนกีนรังจากภูมิภาคอาเซียน เนื่องจากพบการปนเปื้อนสารไนโตรที่ ในรังนกแอนกีนรังที่มาจากประเทศมาเลเซียเกินกว่ามาตรฐาน ทำให้ประเทศที่มีการส่งออกรังนกทุกประเทศได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะประเทศอินโดนีเซียซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้ส่งออกรังนกแอนกีนรังใหญ่ที่สุดของโลก และมีปริมาณการส่งออกเป็นสัดส่วนที่สูงมากเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะกับประเทศที่ส่งออกเป็นอันดับสอง คือประเทศมาเลเซีย การที่รังนกดิบไม่สามารถส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้ทำให้มูลค่าของรังนกในเวลานั้นตกลงไปมากถึงร้อยละ 70 (Thorburn, 2015) ปัญหาดังกล่าวทำให้ประเทศผู้ส่งออกรังนกได้ลงนามบันทึกความเข้าใจระหว่างกันเพื่อกำหนดกรอบแนวทางในการผลิตรังนกแอนกีนรังให้เป็นที่ยอมรับของรัฐบาลจีน โดยมีประเด็นสำคัญคือการควบคุมปริมาณสารปนเปื้อนต่างๆ โดยเฉพาะไนเตรต และไนโตรที่ให้มีปริมาณที่ไม่เกินมาตรฐานที่ทางการจีนกำหนด นอกจากนั้นแล้วยังเกี่ยวเนื่องถึงการกำหนดให้มีระบบสืบค้นย้อนกลับ (traceability) เพื่อทวนสอบกลับไปยังต้นตอของแหล่งผลิต แหล่งทำความสะอาดรังนก ตลอดจนแหล่งแปรรูปผลิตภัณฑ์ จากเหตุการณ์ดังกล่าว ภายหลังจากปี พ.ศ. 2554

ประเทศมาเลเซียกลับเป็นประเทศแรกในภูมิภาคนี้ที่มีการปรับตัวให้สอดคล้องต่อข้อกำหนดจากทาง การจีนที่ต้องการควบคุมคุณภาพรังนกแอ่นกินรังเพื่อการบริโภคของชาวจีน ดังเห็นได้จากประเทศมาเลเซีย ได้กำหนดปัญหาดังกล่าวให้เป็นวาระแห่งชาติ และเล็งเห็นว่าอุปสรรคดังกล่าวเป็นโอกาสที่สามารถ ทำให้สินค้าที่เกี่ยวข้องเนื่องกับรังนกแอ่นกินรังของมาเลเซียมีการควบคุมมาตรฐานการผลิตทั้งระบบให้เป็น ที่ยอมรับในระดับสากล และทำให้สินค้ารังนกจากประเทศมาเลเซียมีความน่าเชื่อถือมากกว่าสินค้าที่มา จากประเทศอื่นๆ ในสายตาผู้บริโภค รัฐบาลมาเลเซียได้เร่งประกาศมาตรฐานสินค้าเกษตรที่เกี่ยวข้อง เนื่อกับรังนกแอ่นกินรังมาตั้งแต่ พ.ศ. 2555 ออกมาจำนวนถึง 3 ฉบับ โดยใช้เวลาเพียง 1 ปี นับจากการถูก สั่งห้ามการนำเข้า นอกจากนั้นแล้วรัฐบาลมาเลเซียยังให้ความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมรังนก แอ่นกินรังที่ผลิตจากฟาร์มที่เป็นอาคารส่วนบุคคล ถือได้ว่าเป็นวิสัยทัศน์และพันธกิจของรัฐบาลมาเลเซียที่ ระบุไว้อย่างชัดเจนใน Malaysia Economic Transformation Programme (ETP) Annual Report ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2554 เป็นต้นมา จาก The Malaysia Economic Transformation Programme (ETP) Annual Report 2013 ได้ระบุไว้ว่าผลผลิตรังนกแอ่นของประเทศมาเลเซียทั้งจากถ้ำและจากฟาร์มที่เป็นอาคาร ส่วนบุคคลได้ผ่านการตรวจสอบและรับรองจาก The Certification and Accreditation Administration of the People's Republic of China (CNCA) โดยสามารถส่งออกรังนกจากแหล่งผลิตที่มีการลงทะเบียน ไว้กับ Department of Veterinary Services (DVS) หรือกรมปศุสัตว์ของประเทศมาเลเซีย ซึ่งการทำงาน ที่รวดเร็วของรัฐบาลมาเลเซียส่งผลให้ประเทศมาเลเซียมีการส่งออกรังนกแอ่นกินรังมากกว่าประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะประเทศอินโดนีเซีย Thorburn (2015) ได้รายงานว่าในปี พ.ศ. 2557 ประเทศมาเลเซียเป็นเพียง ประเทศเดียวที่สามารถส่งรังนกออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ในปีดังกล่าว มาเลเซียได้ส่งออกรังนก แอ่นกินรังเป็นจำนวน 145 ตัน โดยมีฟาร์มนกแอ่นที่ได้ลงทะเบียนไว้กับ DVS จำนวนถึง 7,046 แห่ง (The Malaysia Economic Transformation Programme, 2015) จากเหตุการณ์วิกฤตการส่งออกรังนกในปี ค.ศ. 2011 (พ.ศ. 2554) ประเทศไทยสามารถเรียนรู้บทเรียนจากการทำงานของรัฐบาลมาเลเซียได้เป็น อย่างดีในแง่ของการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมนกแอ่นกินรังระบบฟาร์มที่มาจากอาคารส่วนบุคคล และสามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพความเป็นไปของสังคม เศรษฐกิจ และระบบนิเวศของประเทศไทยให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ซึ่งในบทความนี้ได้นำเสนอการวิเคราะห์สภาพ แวดล้อม (SWOT) ของการประกอบกิจการบ้านนกในประเทศไทย (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 : ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของการประกอบกิจการบ้านนกในประเทศไทย (SWOT Analysis)

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
- ริงนกแอ่นกินรังเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูง - นกแอ่นกินรังมีการกระจายเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแหล่งผลิตริงนกในภูมิภาคเดียวของโลก - ริงนกแอ่นกินรังสามารถพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่เพิ่มมูลค่าได้หลากหลาย - เป็นธุรกิจที่มีผู้ประกอบการที่ต้องการลงทุนจำนวนมาก - เป็นธุรกิจการเกษตรที่ภาครัฐสามารถส่งเสริมได้โดยไม่ต้องสร้างกลไกการประกันราคาผลผลิตมากเช่นเดียวกับผลผลิตการเกษตรอื่น	- กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติต่างๆ ของทางภาครัฐ ที่ยังไม่ชัดเจน ส่งผลต่อความไม่มั่นใจของนักลงทุนและผู้ประกอบการ - การค้าริงนกแอ่นกินรังพึ่งพาตลาดจีนเป็นหลัก อาจส่งผลให้เกิดตลาดผูกขาด ส่งผลให้สาธารณรัฐประชาชนจีน กลายเป็นผู้ผูกขาดมีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้า (price maker) หรือกำหนดปริมาณขาย (price searcher) อย่างใดอย่างหนึ่งได้ตามต้องการ - มาตรฐานการจัดการต่างๆ เช่น การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practices: GAP) กระบวนการการผลิตที่ได้มาตรฐาน (Good Manufacturing Practices: GMP) ระบบการตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) ยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจน ส่งผลต่อการส่งออกสินค้าริงนกแอ่นกินรัง - ไม่สามารถควบคุมราคาผลผลิตได้ ทำให้เกิดภาวะการถล่มตลาด (ถูกควบคุมโดยนักลงทุนบางกลุ่ม) - ความล่าช้าในกระบวนการส่งเสริมธุรกิจในการภาครัฐ - ขาดงานวิจัยสนับสนุนการจัดการ โดยเฉพาะริงนกถ้ำ รวมถึงระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ใช้ในการบริหารจัดการ เช่น ปริมาณและมูลค่าการส่งออกที่แท้จริง เป็นต้น - ไม่สามารถเพาะเลี้ยงได้ ส่งผลต่อปริมาณการผลิต
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
- เป็นที่ต้องการของตลาด โดยเฉพาะตลาดต่างประเทศ - อุปสงค์มากกว่าอุปทาน - สามารถขยายฐานการประกอบกิจการบ้านนกไปนอกเขตเมือง และส่งเสริมให้เกษตรกรทั่วไป - บ้านนกจำนวนมากที่มีในปัจจุบัน สามารถต่อยอดทางธุรกิจได้ - สามารถเชื่อมต่อกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (คนจีนนิยมเดินทางมาเพื่อท่องเที่ยว บริโภคริงนก และซื้อกลับไปยังประเทศ) เป็นการเพิ่มฐานการตลาด - ตำแหน่งทางการตลาดของริงนก โดยเฉพาะในปัจจุบัน ริงนกถูกจัดเป็นอาหารฟังกซ์นิยมที่ดื่มกันในหมู่ชาวเอเชียสามารถสร้างโอกาสในการเพิ่มมูลค่าให้สินค้าการเกษตร และเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง	- ความขัดแย้งกับชุมชน เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษทางเสียง โดยเฉพาะบ้านนกในเขตเมือง (ปัญหาการจัดการบ้านนกในเขตเมือง) - โอกาสในการเกิดโรคระบาด โรคอุบัติใหม่ เช่น ไข้หวัดนกสายพันธุ์ต่างๆ - ปัญหาการสวมริงนกจากต่างประเทศ เช่น กัมพูชา พม่า ทำให้ราคาริงนกไทยตก รวมถึงปัญหารังนกปลอม

จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) ของการประกอบกิจการบ้านนกในประเทศไทย ได้นำเสนอประเด็นที่จำเป็นต้องเร่งพิจารณา และข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการพัฒนาการประกอบกิจการบ้านนกที่จะนำไปสู่การยกระดับของการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทย ดังนี้

1. ประเด็นทางด้านกฎหมาย นักแอนกิ้งเป็นหนึ่งในรายชื่อสัตว์ป่าคุ้มครองของประเทศไทย การค้ารังนกแอนกิ้งรังที่ถูกกฎหมายต้องอยู่ภายใต้ พระราชบัญญัติอากรรังนกแอนกิ้ง พ.ศ. 2540 ครอบคลุมเฉพาะรังนกที่เก็บเกี่ยวได้จากถ้ำธรรมชาติที่ได้รับสัมปทานเท่านั้น ฉะนั้นปัจจุบันรังนกแอนกิ้งรังที่เก็บจากอาคารส่วนบุคคลทั้งหมดถือได้ว่าเป็นการละเมิดกฎหมายภายใต้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 อย่างไรก็ตามกลับพบว่าไม่มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังต่อผู้ที่เก็บรังนกจากอาคารส่วนบุคคลแต่อย่างใด ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้นหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกำลังดำเนินการแก้ไข ในปัจจุบันได้มีการประกาศราชกิจจานุเบกษา พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ในวันที่ 29 พฤษภาคม 2562 พระราชบัญญัตินี้ได้เปิดโอกาสให้เกิดการกำหนดกฎหมายลำดับรองหรืออนุบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับกฎกระทรวงและระเบียบต่างๆ เพื่อให้บุคคลสามารถครอบครองรังนกในอาคารส่วนบุคคลได้ในอนาคตอันใกล้ ทั้งนี้กฎหมายลำดับรองดังกล่าวนี้จะกระตุ้นให้เกิดขบวนการในการผลักดันให้หน่วยราชการอื่นๆ สามารถกำหนดระเบียบทางราชการให้การประกอบกิจการบ้านนกแอนกิ้งรังเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายต่อไป

2. ประเด็นด้านเศรษฐกิจ การค้ารังนกของประเทศไทยที่มีการรายงานอย่างเป็นทางการมีมูลค่าต่ำกว่ามูลค่าการค้าที่เกิดขึ้นจริงในท้องตลาดดังที่ได้นำเสนอก่อนหน้านี้ และระบบการจัดเก็บภาษีอากรจากภาครัฐยังไม่ได้ครอบคลุมไปถึงรังนกแอนกิ้งรังที่มาจากอาคารส่วนบุคคล เหตุดังกล่าวนี้ทำให้ภาครัฐเสียโอกาสในการนำเงินภาษีที่ได้จากธุรกิจภาคส่วนนี้ไปใช้ในการพัฒนาประเทศด้านอื่นๆ

3. ประเด็นทางสังคม การสร้างบ้านนกหรืออาคารส่วนบุคคลในเขตเมืองที่มีชุมชนตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นได้ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยมากปัญหาที่มักถูกยกขึ้นมาเป็นเรื่องร้องเรียนจากความเดือดร้อนรำคาญโดยชุมชนรวมถึงปัญหา 3 ประการหลัก ได้แก่ 1) มลพิษทางเสียงที่เกิดจากการเปิดเสียงบันทึกเรียกนกที่ตั้งอยู่ตลอดเวลาถือได้ว่าเป็นปัญหาหลักที่เกิดในชุมชนเมืองทุกแห่งที่มีการสร้างบ้านนก ระดับเสียงรบกวนนี้ทำให้ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของคนในเขตเมือง 2) มลพิษทางกลิ่น ในบ้านนกที่ไม่มีการจัดการมักส่งกลิ่นรบกวนให้แก่บ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในละแวกใกล้กับบ้านนก 3) ปัญหาทางด้านสุขอนามัยในเขตเมือง การมีนกแอนกิ้งรังเข้ามาอาศัยในเขตเมืองจำนวนมากอาจเป็นสาเหตุของการแพร่ระบาดของโรคต่างๆ เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นได้แก่ 4) มลพิษทางสายตาที่เกิดจากอาคารบ้านนกถือได้ว่าเป็นมลภาวะทางสายตาที่ทำให้เขตเมืองดูไม่สวยงาม ไม่มีความเป็นระเบียบ และ 5) ความเหลื่อมล้ำของสังคม โดยมากแล้วผู้ที่เป็นเจ้าของอาคารบ้านนกแอนกิ้งรังมักเป็นคนที่ฐานะดีทั้งจากในท้องถิ่นนั้นๆ หรืออาจมาจากต่างถิ่น คนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่ได้รับประโยชน์จากการมีบ้านนกภายในชุมชนของตนเอง ปัจจุบันการสร้างมลภาวะด้านต่างๆ จากการดำเนินการบ้านนกมิได้มีกฎหมายหรือระเบียบใดๆ โดยเฉพาะจากทางราชการมาควบคุมแต่อย่างใด มีเพียงกฎหมายหรือระเบียบทั่วไป และในทางปฏิบัติต้องให้ประชาชนร้องเรียนก่อน ถึงจะมีการบังคับใช้กฎหมายได้

4. การส่งเสริมทางด้านนโยบาย การกำหนดกฎระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำฟาร์มนกแอนกิ้งรังจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาทั้งในแง่ของการสร้างฐานเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรทางชีวภาพที่มีศักยภาพของประเทศ ดังเช่นการส่งเสริมนกแอนกิ้งรังให้กลายเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ร่วมกับการพิจารณาการจัดการบ้านนกแอนกิ้งรังที่เกิดขึ้นแล้วในเขตเมือง และบ้านนกแอนกิ้งรังที่จะเกิดขึ้นใหม่

ในอนาคต ความชัดเจนในเรื่องกฎระเบียบต่างๆ รวมถึง การกำหนดหลักเกณฑ์การขอครอบครองรังนก (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช) การกำหนดพื้นที่ที่อนุญาตให้มีการประกอบกิจการบ้านนกแอ่นกินรัง (กรมโยธาธิการและผังเมือง) การกำหนดหลักเกณฑ์การขออนุญาตการจัดตั้งบ้านนกแอ่นกินรัง (กรมอนามัย) การเคลื่อนย้ายรังนก (กรมปศุสัตว์) และการกำหนดหลักเกณฑ์การควบคุมมลภาวะทางเสียง กลิ่น และโรคจากสัตว์สู่คนที่เกิดจากบ้านนกแอ่นกินรัง (กรมอนามัย) จะช่วยให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการประกอบกิจการนกแอ่นกินรังที่เป็นมิตรกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอบทวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทย โดยทำการประมวลจากการศึกษาใน 3 ส่วน ประกอบด้วย 1) การศึกษาด้วยการทบทวนวรรณกรรมจากบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์อุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทย 2) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับภาคนโยบาย และการจัดการบ้านนกแอ่นกินรังของประเทศไทย และ 3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมรังนกจากบ้านนกในประเทศไทย การสำรวจในพื้นที่ที่มีการประกอบกิจการบ้านนกแอ่นกินรังในอาคารส่วนบุคคล รวมทั้งวิเคราะห์ประเด็นปัญหาต่างๆ ที่ได้จากการจัดการศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านนกแอ่นกินรัง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผลการศึกษานำเสนอประเด็นที่สำคัญประกอบด้วย

- 1) มูลค่าทางเศรษฐกิจของนกแอ่นกินรัง ซึ่งสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศที่มีการนำเข้ารังนกที่ใหญ่ที่สุดของโลก โดยประเทศที่มีการส่งออกมากที่สุด ได้แก่ อินโดนีเซีย มีการส่งออกรังนกประมาณร้อยละ 84 ของปริมาณรังนกทั้งหมดของโลกที่เก็บเกี่ยวได้ในแต่ละปี มูลค่าราว 27,000 ล้านดอลลาร์ ร่วงลงมาได้แก่ ประเทศมาเลเซีย ร้อยละ 9 ประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ในอาเซียนมีผลผลิตรวมราวร้อยละ 7 เห็นได้ว่าการค้ารังนกแอ่นกินรังพึ่งพาตลาดสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นหลัก ส่งผลให้สาธารณรัฐประชาชนจีนกลายเป็นผู้ผูกขาดมีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้าหรือกำหนดปริมาณขายได้ตามต้องการ
- 2) ปัจจุบัน จากการรวบรวมข้อมูลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จำนวนบ้านนกในประเทศไทยคาดการณ์ได้ว่ามีไม่น้อยกว่า 10,000 หลัง กระจายไปตามพื้นที่ปากแม่น้ำตามชายฝั่งทะเลทั่วประเทศ และกระจายไปตามจังหวัดต่างๆ ที่มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขง ทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ
- 3) การจัดการบ้านนกแอ่นกินรังในประเทศไทย ในหลายๆ ประเด็นนำมาซึ่งความขัดแย้งกับชุมชนเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษทางเสียง โดยเฉพาะบ้านนกในเขตเมือง (ปัญหาการจัดการบ้านนกในเขตเมือง) โอกาสในการเกิดโรคระบาด โรคอุบัติใหม่ เช่น ไข้หวัดนกสายพันธุ์ต่างๆ
- 4) กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติต่างๆ ของทางภาครัฐ ที่ยังไม่ชัดเจน ส่งผลต่อความไม่มั่นใจของนักลงทุนและผู้ประกอบการ ทั้งในส่วนของกรอบครอบครอง ชื่อขาย การจัดเก็บภาษี และมาตรฐานการจัดการต่างๆ เช่น การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practices: GAP) กระบวนการการผลิตที่ได้มาตรฐาน (Good Manufacturing Practices: GMP) ระบบการตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) ยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจน ส่งผลต่อการส่งออกสินค้ารังนกแอ่นกินรัง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริมนกแอ่นกินรังเป็นสัตว์เศรษฐกิจของประเทศไทย

1. ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมายและอนุบัญญัติที่เกี่ยวข้อง: ประเด็นที่สำคัญคือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องเร่งดำเนินการออกกฎหมาย กำหนดกฎระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับนกแอ่นกินรังให้ชัดเจน โดยต้องพิจารณาทั้งในแง่ของการสร้างฐานเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรชีวภาพที่มีศักยภาพของประเทศ ดังเช่นการส่งเสริมนกแอ่นกินรังให้กลายเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ร่วมกับการพิจารณาการจัดการบ้านนกแอ่นกินรังที่เกิดขึ้นแล้วในเขตเมือง และบ้านนกแอ่นกินรังที่จะเกิดขึ้นใหม่ในอนาคต โดยมีข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) ในปัจจุบันกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ปรับปรุงพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 โดยได้กำหนดให้นกแอ่นกินรังเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง และเปิดโอกาสให้ผู้ได้รับใบอนุญาตสามารถครอบครองรังนกที่มาจากอาคารส่วนบุคคลเพื่อการค้าได้ ทั้งนี้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของการประกอบกิจการบ้านนกในประเทศไทย (SWOT Analysis) ที่นำเสนอในข้างต้น นักวิจัยสนับสนุนให้มีการขึ้นทะเบียนนกแอ่นกินรังเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองเป็นระยะเวลาหนึ่ง ในช่วงนี้ภาครัฐจำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลต่างๆ ตามหลักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการผลิตรังนกจากอาคารส่วนบุคคลตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทย ตลอดจนผลกระทบของการทำธุรกิจรังนกจากอาคารส่วนบุคคลที่มีต่อประชากรนกแอ่นกินรังในธรรมชาติ และสัตว์ป่าที่อยู่ร่วมกันในถิ่นอาศัย เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาพิจารณาสถานะทางกฎหมายของนกแอ่นกินรังอีกครั้งให้มีความเหมาะสมต่อการส่งเสริมการค้ารังนกมากยิ่งขึ้น 2) สำหรับประเด็นของการปฏิบัติที่ดีสำหรับบ้านนกแอ่นกินรัง ปัจจุบันสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติมีแนวโน้มประกาศให้การปฏิบัติที่ดีสำหรับบ้านนกแอ่นกินรังเป็นการปฏิบัติตามความสมัครใจ กรมปศุสัตว์และกรมอนามัยจำเป็นต้องพิจารณาออกกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติเพื่อการขออนุญาตประกอบกิจการบ้านนก และควบคุมสุขอนามัยภายในบ้านนกเพื่อป้องกันการก่อโรคและเหตุเดือดร้อนรำคาญ โดยเฉพาะบ้านนกในเขตเมืองที่มีชุมชนอาศัยอยู่หนาแน่น นอกจากนั้นแล้วกรมปศุสัตว์ควรมีกฎระเบียบที่ชัดเจนในการเคลื่อนย้ายรังนก และการควบคุมโรคในนกแอ่นกินรังที่อาจเกิดการระบาดขึ้นในอนาคต ดังนั้นเพื่อให้การควบคุมปัญหาเกี่ยวกับสุขอนามัยของบ้านนกที่มีต่อชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ภาครัฐควรมีการส่งเสริมให้บ้านนกในเขตเมืองมีการดำเนินการตามแนวทางการปฏิบัติที่ดีสำหรับบ้านนกแอ่นกินรัง 3) ปัจจุบันกรมโยธาธิการและผังเมืองจำเป็นต้องกำหนดหลักเกณฑ์ของอาคารบ้านนกให้มีความชัดเจน โดยคำนึงถึงความปลอดภัย ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสุขอนามัยของชุมชน อย่างไรก็ตามการควบคุมอาคารดังกล่าวจะต้องไม่กระทบต่อการเลือกใช้ประโยชน์อาคารเป็นแหล่งทำรังวางไข่ของนกแอ่นกินรัง ควรดำเนินการแบ่งเขตพื้นที่ให้ชัดเจนสำหรับอาคารนกแอ่นกินรังที่เกิดขึ้นใหม่ เพื่อควบคุมจำนวนบ้านนกที่เกิดขึ้นใหม่ในเขตเมืองไม่ให้มีมากเกินไปจนกลายเป็นปัญหาของชุมชน เพื่อให้การกำหนดพื้นที่สำหรับบ้านนกแอ่นกินรังและความเหมาะสมในการอนุญาตให้มีบ้านนกในเขตเมืองให้เป็นที่ยอมรับของชุมชน กรมโยธาธิการและผังเมืองจำเป็นต้องดำเนินการร่วมกับหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละท้องที่เพื่อกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับอนุญาตให้มีการสร้างบ้านนก อย่างไรก็ตามจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่ต้องการทำบ้านนกและคนในชุมชนโดยทั่วไปที่ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคหรือจังหวัดที่มีบ้านนกแอ่นกินรังจำนวนน้อยหรือไม่เคยมีมาก่อน (เช่น พิจารณาเป็นรายพื้นที่เพื่อนำไปกำหนดเป็นเทศบัญญัติ หรือระเบียบข้อบังคับในชุมชน)

2. ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ: 1) พัฒนาระบบการจัดเก็บภาษีอากรให้ครอบคลุมไปถึงรังนกแอ่นกินรังที่มาจากอาคารส่วนบุคคล เพื่อส่งเสริมให้เกิดการค้าขายรังนกนอกเขตสัมปทานอย่างถูกต้อง เพื่อที่รัฐบาลจะสามารถจัดเก็บภาษีอากรในส่วนนี้มาสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนา

ประเทศ ซึ่งรัฐบาลต้องพิจารณาหลักเกณฑ์ในการจัดเก็บภาษีอากรให้มีความเหมาะสมรอบคอบ 2) ภาครัฐต้องเร่งส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาห่วงโซ่อุปทาน (supply chain) ของผลผลิตรังนกแอ่นกินรังที่มาจากอาคารส่วนบุคคล เช่น ส่งเสริมให้เกิดการผลิตรังนกที่ได้คุณภาพการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตร มาตรฐานการจัดการ การสร้างระบบตรวจสอบย้อนกลับที่มีความน่าเชื่อถือ การพัฒนาระบบการซื้อขายรังนกบ้านที่ป้องกันการลักลอบนำเข้ารังนกจากต่างประเทศมาสวมสิทธิ์การขออนุญาตการค้ารังนกบ้านของประเทศไทย การพัฒนาระบบลานประมูลรังนกบ้านที่มีอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ให้มีมาตรฐานที่สามารถส่งออกได้ 3) การพัฒนาสินค้าแปรรูปจากรังนกบ้านทั้งสินค้าอุปโภคและบริโภคเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตภายในประเทศ รวมถึงการพัฒนาสินค้าและบรรจุภัณฑ์สำหรับเป็นของฝากนักท่องเที่ยว เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย: การพัฒนางานวิจัยทางด้านนกแอ่นกินรังในอาคารส่วนบุคคลของประเทศไทยเป็นประเด็นที่สำคัญในการสนับสนุนการจัดการและกำหนดนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนกแอ่นกินรัง ในปัจจุบันองค์ความรู้ในการจัดการและดำเนินการบ้านนกของประเทศไทยเกือบทั้งหมดมาจากประเทศอินโดนีเซียและประเทศมาเลเซีย ขณะที่งานวิจัยพื้นฐานต่างๆ ของนกแอ่นกินรังในประเทศไทยมีอยู่ไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขาดแคลนข้อมูลฐาน (baseline information) เกี่ยวกับจำนวนประชากรนกแอ่นกินรังในเขตเมือง และจำนวนบ้านนกที่เปิดดำเนินการในปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โดยกลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กำลังอยู่ในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูลดังกล่าว การพัฒนางานวิจัยทางด้านนกแอ่นกินรังในอาคารส่วนบุคคลของประเทศไทยสามารถส่งเสริมได้โดยผ่านกระบวนการสร้างโจทย์วิจัยของประเทศจากการกำหนดนโยบายของภาครัฐที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของนกแอ่นกินรังที่สามารถเป็นสัตว์เศรษฐกิจทางเลือกของเกษตรกรโดยทั่วไปได้ การกำหนดยุทธศาสตร์งานวิจัยทางด้านนกแอ่นกินรังโดยเฉพาะเป็นทางเลือกที่น่าสนใจในการส่งเสริมให้เกิดงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการจัดการบ้านนกแอ่นกินรังของประเทศไทยในระยะยาวต่อไป โดยผ่านหน่วยงานสนับสนุนการวิจัยของประเทศ ได้แก่ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) (สวก.) และสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน) (สพภ.) ภายใต้เครือข่ายองค์การบริหารงานวิจัยแห่งชาติ

เอกสารอ้างอิง

- Bangkokbiznews. (2016). *Edible Bird's Nest - High-Value Business in Food Sovereignty Period*. retrieved May 31, 2016, from <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/638361>.
- Department of International Economic Affairs. (2021). *Bird's nest has become a popular food product among young people*. retrieved May 20, 2021, from https://globthailand.com/china_0182.
- Department of National Park, Wildlife and Plant Conservation. (2014). *Export Statistics of Bird's Nest in Thailand (2545–2557 B.E.)*. Wildlife Conservation, Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation, Bangkok, Thailand.
- Department of Standards Malaysia. (2012). *Malaysian Standard: Good Animal Husbandry Practice – Edible-nest Swiftlet Ranching and its Premises (First Revision)*. Department of Standards Malaysia, Malaysia.
- Food and Agriculture Organization of The United Nations. (2003). *Development of a Framework for Good Agricultural Practices*. FAO Committee on Agriculture (17th Session).
- Hao, L. And O. Rahman. (2016). Swiftlets and edible bird's nest industry in Asia. *The Pertanika Journal of Scholarly*, (1), 32–48.
- Ibrahim S.H., W.C. Teo, Baharun A. (2009). A study on suitable habitat for swiftlet farming. *Journal of Civil Engineering, Science and Technology*, 1(1), 1–7.
- Idris, A., A.A. Abdullah and M. Rehman. (2014). An overview of the study of the right habitat and suitable environmental factors that influence the success of edible bird nest production in Malaysia. *Asian Journal of Agriculture Research*, 8(1), 1 – 16.
- Kamaruddin, R. (2019). Key factors for the sustainable production of swiftlet birds' nest industry in Malaysia: A case study in northern peninsular Malaysia. *International Journal Supply Chain Management*, 8(1), 724 - 733.
- Ministry of International Trade and Industry. (2020). *Annual Report 2020*. Department of Standards Malaysia, Ministry of International Trade and Industry. Cyberjaya, Selangor Malaysia.
- Performance Management and Delivery Unit. (2015). *Malaysia Economic Transformation Programme (ETP) Annual Report 2014*. from http://etp.pemandu.gov.my/annualreport2014/upload/ETP2014_ENG_full_version.pdf
- Pongpattananurak, N., S. Phumsathan, D. Ruksakul and J. Toyting. (2018). *Guidelines for Implementing Protocols for Good Swiftlet House Practices*. Faculty of Forestry, Kasetsart University, Bangkok.
- Royal Thai Government Gazette. (2019). No.136, Article 71.
- Thorburn, C. C. (2015). The Edible Nest Swiftlet Industry in Southeast Asia: Capitalism Meets Commensalism. *Human Ecology*, 43, 179–184.
- Voisin, J., Q.Y. Vo and Q.P. Nguyen. (2005). The diet of the white-nest swiftlet (*Aerodramus fusciphaeus germani*) in Vietnam. *Aves*, 42(1–2), 3 – 21.

